

ПРЕГЛЕД МЕТАФИЗИКЕ МОДЕРНОГ: У ПОТРАЗИ ЗА ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИМ

(*Поезија данас: стилистички огледи о савременој српској поезији*, Соња Миловановић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, Едиција Црвена линија, 2023, 146).

Монографија ауторке Соње Миловановић под насловом *Поезија данас: стилистички огледи о савременој српској поезији* објављена је 2023. године у оквиру престижне едиције *Црвена линија* Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, уредника проф. др Драгана Бошковића и представља скуп седам радова ауторке сабраних у периоду од 2017. године до 2022. године. У својој уводној речи (5–6), а с обзиром на малопре поменуту чињеницу да је монографија састављена као збирка радова, првобитно објављених у зборницима са научних скупова и округлих столова, о чему ауторка оставља библиографске податке на крају књиге, ауторка нас упознаје са премисом истих, истичући да наведене огледе треба посматрати посредством две заједничке карактеристике: прва се односи на стилистику као научну област из које се тумачи поезија савремених песника који се налазе у фокусу ауторкине пажње (Бранислав Петровић, Новица Тадић, Матија Бећковић, Тања Крагујевић, Никола Вујчић, Војислав Карановић и Ана Ристовић), док се друга тиче истицања егзистенцијалног као елементарног, суштинског начела поезије која је предмет ове монографије. С тим у вези, ауторка нам, напослетку, отвара врата и правилног читања њених текстова – стилски поступак сваког од наведених песника треба сагледати што обухватније, не подвајајући га притом на књижевни и језички план, јер, према њеним речима, „стил подразумева уједињеност форме и садржине” (6).

Дакле, монографија је, поред поменуте уводне речи ауторке (5–6), подељена на седам поглавља, почевши са радом „Експресивност песничког текста Бранислава Петровића” (7–29), који стоји уместо увода, затим „Од прождрљивости до блутовости: глад у поезији Новице Тадића” (33–51), „О егзистенцијалном у поеми *Кад дођеш у било који град* Матије Бећковића” (55–67), „Уистину, поезија” (71–83), „Стилски проседе песничке књиге *Дисање* Николе Вујчића” (85–101), „Речник као исходиште стила у поезији Војислава Карановића” (103–119), и напослетку је, уместо закључка, „Уосећање као вид онеобичавања у поезији Ане Ристовић” (121–137). Након наведених поглавља налазе се „Библиографска белешка” (139), као и „Белешка о ауторки” (141).

У првом поглављу „Експресивност песничког текста Бранислава Петровића” (7–29), ауторка је, на одабраним примерима песама са почетка и краја стваралаштва Бранислава Петровића, указала на начин испољавања експресивности, који су се временом мењали од симболичког до евокативног. С тим у вези, ауторка ће промене унутар Петровићеве лирике размотрити упоређујући поједина остварења која су у целини или делом заснована на мотиву усамљености и мотиву моћи говора, због чега ће и сама анализа бити спроведена на текстемском плану. Од значаја је и ауторкино појашњење појма текстеме у конкретном случају: с обзиром на чињеницу да за „текстему као надреченичну целину још увек не постоји јасна и конзистентна дефиниција, на основу формалних и семантичких карактеристика под текстомом у овом случају сматрамо целу песму, односно текст као знак” (12). На том плану, ауторка ће пратити семантички аспект текстеме, али, будући да он није једини показатељ експресивности песничког текста Бранислава Петровића, пажња ће бити усмерена и на експлицитне облике експресивности, заснованих на разлици између спољашње и унутрашње структуре. Поређењем ових двеју структура на примерима Петровићеве поезије, ауторка долази до закључка да онеобичавање спољашње структуре понекад може да превагне над унутрашњим, кохезионим планом, али да су ти планови, у успешној поезији, неодвојиви.

Следеће поглавље, „Од прождрљивости до бљутовости: глад у поезији Новице Тадића”, доноси једну амбивалентну слику света у поезији овога песника, утемељену превасходно на преплитању верских и јеретичких схватања, при чему Новица Тадић преиспитује човеково место у свету, одбацујући сваки вид догматизма. Стога ауторка анализи његовог стваралаштва приступа полазећи од тумачења кључних поетских слика, међу које, несумњиво, спада и слика глади, са инсистирањем на разлици између мистериозног и чудовишног, будући да ове поетичке компоненте представљају основ за разликовање песниковог опуса, а истовремено су атрибути божанског начела, али и демонских сила. На одређеном броју песама, ауторка ће показати на који начин се манифестовао овај мотив кроз песничково стваралаштво, како се развијао и које облике је добијао: „феномен глади указује се као вишеслојан тематско-мотивски комплекс, у распону од материјалног, односно соматског, преко душевног, односно моралног до духовног смисла” (32). С тим у вези, као основно обележје ових слика наводи се њихова гротескност, гаргантуовско-пантагруелска глад и антрополошка прождрљивост. У таквом поетском свету, изолованост песничког субјекта јавља се као примарно стање, те ауторка истиче да то изопштавање „није радикална издвојеност од заједнице, већ је пре чин заснован на парадоксу вере” (46). У складу са наведеним, ауторка оправдано износи закључак да дистинкција у изолованости песничкој ја у поезији Новице Тадића произилази из различите природе аскетизма коју у песмама испољава, а са чиме су у непосредној вези слике глади и њихов смисао.

У трећем поглављу, „О егзистенцијалном у поеми *Кад дођеш у било који град* Матије Бећковића”, из самог наслова закључујемо да ће предмет анализе бити конкретна поема, за разлику од претходних поглавља, у којима се ауторка бавила анализом одређених песничких слика на ширем плану, који је подразумевао извесно кретање од почетка до краја песничког стваралаштва. Оно што ће се код Матије Бећковића издвојити као полазна тачка за даље тумачење и разградњу поетских слика јесте егзистенцијални слој, који се, заједно са феноменом времена, често посматра интердисциплинарно. Тако ауторка истиче да се феномен времена може посматрати двојачко: као објективно време или време света и субјективно време или време душе. С обзиром на то да су у Бећковићевој поеми управо и предочена два вида времена, и егзистенција се тако може посматрати као двојака: спољашња и унутрашња. Инсистирање на разлици између приповедног времена и временитости ауторка појашњава посредством семантике глагола *доћи*, истичући да је појам временитости у директној вези са егзистенцијалним слојем поеме, и да се он, као такав, испољава у својој двострукости: као физичка представа и као унутрашња драматизација времена песничког субјекта, тј. казивача. У вези са поменутом семантиком глагола, категорија аспектуалности и њен подтип – проспективност, представљаће полазиште за испитивање дилема које се јављају у уводном делу, а које се, са извесним променама, јављају и дуж читаве поеме. Кључна питања на која ће ауторка у овом поглављу дати одговор јесу: каква је слика времена и какав је карактер времена о којем се у поеми говори. То нас доводи до закључка да је у овом Бећковићевом песничком остварењу најочљивије остварен spoj „два виђења времена, митског и психолошког, или космичког и феноменолошког” (61), те се зато у поеми, према наводима ауторке, може говорити о две врсте каузалности – митске и аргументацијске, које једна другој нису супротстављене, већ које, у структури текста, или, прецизније, у свести казивача, коегзистирају.

У четвртном поглављу, „Уистину, поезија”, са поднасловом којим се спецификује предмет анализе („Структурно-семантички и симболички аспекти песничке књиге *Хлеб од ружа* Тање Крагујевић”), ауторка осветљава симболику два кључна ентитета песничке књиге Тање Крагујевић – хлеб и ружа, истичући да је „једно од њених могућих, а рекло би се и незаобилазних значења – *насушност стваралаштва*” (69). Као и у поезији Матије Бећковића, егзистенцијално се овде испољава у својој конфигурацији са уметничким, те се, унутар фигурације пута, путника и путовања, предочава и емотивна и рефлексивна дезинтеграција песничког бића. Онеобичавање, као кључни моменат сваке поезије, код Тање Крагујевић остварено је првенствено на синтаксичком плану парцелацијом реченице и паратаксом. Ауторка ће покушати да што подробније прикаже оба процеса онеобичавања на конкретним песмама, а њихова функција је заправо идејно-тематски мотивисана. Наиме, читава поезија Тање Крагујевић представља својеврсну потрагу за

целином. Али, та целина није раздвојена на неповезане делове, већ на смисаоно обједињујуће. Уколико постоји извесна разбијеност целине на тематско-мотивском, али и на језичком плану, јасно нам је због чега је и песничко *ја* флуидно, колебљиво у својој идентификацији, разапето између *сопства* и *другости*. Стога, ауторка наводи да се „удвојен доживљај света може пратити и на структурном и на значењском плану књиге, лексичким круговима у центрипеталном и центрифугалном кретању, а сложеност и дифузност подсећа на слику паукове мреже” (76). Тој дифузности и вишесмислености поезије Тање Крагујевић доприноси и врло вешто изведена стилска „игра”, која, у корелацији са структурним чиниоцима и чини да су два суштинска, идејно и тематски апсолутно нераздвојива и комплементарна чиниоца ове поезије – инспирација и идентификација – неухватљива, флуидна и у непрекидној потрази за сопственом аутентичношћу.

Пето поглавље отвара врата поезији Николе Вујчића, и оно, својим симптоматичним насловом „Стилски проседе песничке књиге *Дисање* Николе Вујчића”, уводи једну нову димензију у тумачењу, пре свега, односа језика и стварности. Ауторка нас на самом почетку упознаје са основним обележјима ове песничке збирке, истичући у првом реду њен графички лик, а затим и разломљеност синтаксе, полуизговорену мисао до прозаизације исказа, чиме се ствара утисак да је песник многоструко онеобичио поступак. Уколико узмемо у обзир да књига на графичком, тематском и садржајном плану умногоме кореспондира са самим насловом (неухватљивост значења, расејаност субјекта, поцепаност реченице и мисли) и ако препознајемо онај тренутак тежње ка дефинисању света и песничког сопства, присутног и у поезији Тање Крагујевић, разумљиво је зашто ауторка наводи да је располућеност бића у простору језика предочена „тежњом за конституисањем себе кроз говор, уз неизоставну спознају о немогућности тог чина – јер он, попут текста, никад није окончан” (89). Из овога недвосмислено произилази закључак да је однос између језика и стварности код овога песника заправо питање идентитета песничког субјекта, а не чисто појмовна апстракција. Када постоји једно такво виђење поменутог односа, као последица, јавља се извесна напетост, односно драма бивствовања. Ту сопствену драму егзистенције, песник ће, према речима ауторке, представити знаковито двоструко: „с једне стране, она се исказује у знаку елементарног, основним речима, који у његовој поезији постају речи-теме, а, с друге, у појмовним апстракцијама какве су језик односно реченица” (93). Уколико се дисање схвати двоструко - као доживљај настанка света кроз говор и као оно што упућује на митско, односно библијско стварање, онда те две смисаоне линије сугеришу и постојање два поретка у којима се креће и дела песнички субјект: митски и рефлексивни. Оваква једна конфигурација, закључује ауторка, доприноси динамичности и значењској несводивости овог Вујчићевог остварења.

Претпоследње поглавље, „Речник као исходиште стила у поезији Војислава Карановића”, ауторка започиње навођењем стихова из Карано-

вићеве поезије, који сведоче о значају речи и речника, које је немогуће изоловано сагледати спрам осталих кључних тежишта унутар песничког опуса Војислава Карановића. Речник је, за песника, не само књига у којој су садржане све речи једног језика, већ он, као такав, упућује на „схватање стила као индивидуалног израза који тежи узајамности осећања и мишљења” (102). Унутар овога поглавља, за разлику од претходно наведених, ауторка наводи и посебно потпоглавље „Речник као кућа могућег”, у коме посебан акценат ставља на истанчаност Карановићеве поезије, која потиче од једноставности његовог језика. Уколико речник има статус повлашћеног почетка, уколико нам он отвара простор стварности и маште и омогућава нам да спознамо додир стварног и надстварног посредством речи, утолико нам је јаснији и став ауторке да „Карановић овом поетском игром предочава доживљај света у његовим непрестаним моментима преласка из једног духовног стања у друго или граничним покретима песништва од језика до стварности” (109). Следеће потпоглавље, „Брисање трагова (метафора и антитеза)”, односи се на доминантне стилске поступке, који Карановићу омогућавају то струјање у два смера, а као први ауторка наводи антитетичност, присутну од нивоа текста, „па све до осећања света који збирка као целина настоји да предочи” (112). Наравно, ауторка ће на одабраним песмама до детаља представити овај поступак онеобичавања у Карановићевој песничкој збирци (*Избрисани трагови*), истичући да је друга централна фигура која отвара питање речника метафора. С тим у вези, потребно је нагласити да је она код Карановића много више од реторичког тропа, она је „гравитационо језгро имагинације, само срце поезије” (114), те сходно томе, Карановић, истиче ауторка, ни у једном моменту не потиरे разлику између разума и маште, већ их види у садејству. Схватити збирку *Избрисани трагови* као једно отворено дело, као речник који нам константно омогућава прелаз из једног простора у други, из стварности у имагинацију, из разума у осећајност, значи спознати систем бесконачних одраза једног у другом, при чему се речник, како закључује ауторка, као „кућа могућег”, никада не затвара.

Последње поглавље, „Уосећање као вид онеобичавања у поезији Ане Ристовић”, доноси једно ново искуство у сагледавању односа поезије и стварности, при чему Ана Ристовић доводи у везу изгнанство са поезијом. Овим поистовећивањем, истиче ауторка, песникиња је „обесправљеност преобратила у повлашћеност: само маргинализовани јесу осетљиви, обдарени отвореним чулом, које је у стихији свакодневице ослабило, или се сасвим изгубило” (119). „Сновидно” и ”егзилијарно” искуство представљаће константу поезије Ане Ристовић, без обзира на то да ли је песма превасходно интроспективна, љубавна, рефлексивна и да ли у њој преовладава иронијски или меланхолични тон. Развој тих поетских слика ауторка ће пратити од почетне збирке *Сновидна вода*, преко збирки *Око нуле*, до песама из последњег периода, у којима се апсолутно раздваја метафорички и немета-

форички смисао. Али, истиче ауторка, оно што је заједничко различитим начинима овог типа онеобичавања јесте „снага метафоричке референције текста”. То би, у конкретном случају, значило да се онеобичавањем познатих, свакодневних ситуација, појава или односа, какви се у великој мери и тематизују у поезији Ане Ристовић, „оживи емотивни или рефлексивни однос према свету или непосредном окружењу” (121). Једноставније речено: истргнути перцепцију из аутоматизма. У светлу претходно изнетих тврдњи, напетост која се јавља посредством продубљене или обновљене перцепције у лирским остварењима Ане Ристовић заснива се, према речима ауторке, на тихом, поступном трансферу осећања као инструменту визије света који се сагледава, спознаје и доживљава” (124). Питање сопства, сумња у постојећи свет, двострука оптика између стварности и привида, претапање реалног и вероватног, балансирања између физичког и рефлексивног ја, двоструко виђење реалности на плану заједништва, уосећавање као облик искуства, само су делови једне шире слике, коју је ауторка, познавањем и исцрпним тумачењем поезије Ане Ристовић, успела да расветли.

У монографији *Поезија данас: стилистички огледи о савременој српској поезији*, ауторка Соња Миловановић теоријски и аргументовано, уз врсно познавање релевантне литературе, води читаоца у потрагу за егзистенцијалним, у потрагу за метафизиком модерног, односно постмодерног искуства. Посебна вредност ове монографије огледа се у чињеници да ауторка ни у једном тренутку не раздваја књижевни од језичког плана и да управо од тог јединства и полази када приступа тумачењу и анализи лирских остварења наших постмодернистичких стваралаца. С тим у вези, можемо тврдити да монографија представља штиво које, због низа теоријских, стилистичких и језичких разматрања ауторке током представљених седам радова, написаних у јасном и питком стилу, може послужити истраживачима и ван филолошких и књижевних студија те и отворити нека нова читања истих.

Јована Н. Антонијевић¹³
*Универзитет у Крагујевцу*¹⁴
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

¹³ jovana.joka4395@gmail.com

¹⁴ Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/200161).